

**Jaarverslag
Taakgroep Gepast Gebruik
van Opioïde Pijnstillers
2019**

Colofon

Auteurs

dr. Joost de Metz, arts, apotheker, Instituut Verantwoord Medicijngebruik
Anke Lambooi, apotheker, Instituut Verantwoord Medicijngebruik
Ruud Coolen van Brakel, Instituut Verantwoord Medicijngebruik

juni 2020

Wij hebben de grootst mogelijke zorg besteed aan deze uitgave. Aan de inhoud hiervan kunnen echter geen rechten worden ontleend. Het Instituut Verantwoord Medicijngebruik is niet aansprakelijk voor directe of indirecte schade die het gevolg is van het gebruik van de informatie die door middel van deze uitgave is verkregen. Niets uit deze uitgave mag worden gebruikt zonder vooraf verkregen toestemming.

Instituut Verantwoord Medicijngebruik
Postbus 3089, 3502 GB Utrecht
Churchilllaan 11, 3527 GV Utrecht
tel 0888 800 400
info@medicijngebruik.nl
www.medicijngebruik.nl

Inhoud

Inleiding	4
Resultaten van het eerste jaar	5
Thema 1 Het vergroten van kennis van en bewustzijn over (bij-)werkingen en risico's van opioïden	6
Thema 2 Het harmoniseren van standaarden en richtlijnen	10
Thema 3 Het vergroten van wetenschappelijke kennis	11
Thema 4 Signaleren en monitoren van gebruik	12
Taakgroep	13

Inleiding

Het gebruik van opioïde pijnstillers, zoals oxycodon is de laatste tien jaar flink gestegen. Op dit moment is er nog geen maatschappelijk probleem, maar ingrijpen is wel gewenst. Het Instituut Verantwoord Medicijngebruik (IVM) ontwikkelt in de periode 2019 - 2021 een programma om voorschrijvers objectieve informatie te bieden, om zo het rationeel gebruik van opioïden te bevorderen. Hierbij wordt voortgeborduurd op de werkwijze die is ontwikkeld in het programma Medicijnbalans.

Het IVM werkt hiervoor samen met beroepsorganisaties en professionals. Het IVM is voorzitter van de taakgroep Gepast gebruik van opioïden. De taakgroep heeft als doel onverantwoord gebruik van opioïde pijnstillers terug te dringen. Dit doet zij door samen met beroepsorganisaties, kennisinstituten en experts objectieve informatie over gepast gebruik van opioïden te verzamelen en verspreiden. Zodat artsen een onderbouwde keuze kunnen maken om een opioïde pijnstiller wel of niet voor te schrijven aan hun patiënt.

Het programma wordt gefinancierd als aanvulling op de instellingssubsidie voor Medicijnbalans, dat tot taak heeft neutrale informatie te verstrekken over (nieuwe) geneesmiddelengroepen. Voor deze activiteit wordt een aparte webpagina ingericht als onderdeel van de website www.medicijngebruik.nl, bereikbaar via www.opioiden.nl en via www.opiaten.nl.

In het traject wordt gewerkt in vier thema's:

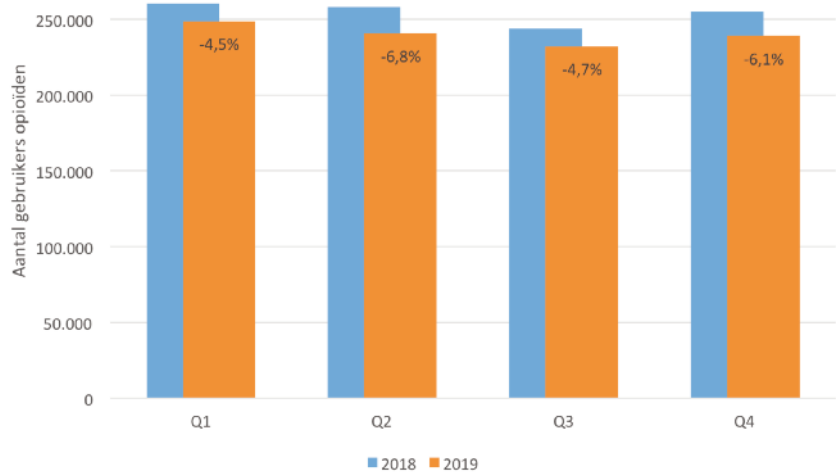
- Het vergroten van kennis van en bewustzijn over (bij-)werkingen en risico's van opioïden
- Het harmoniseren van standaarden en richtlijnen
- Het vergroten van wetenschappelijke kennis
- Signaleren van medisch, niet-medisch of oneigenlijk gebruik van opioïden

De Taakgroep opereert in een veld dat volop in beweging is. In 2018 en 2019 zijn tal van initiatieven gestart in Nederland op het gebied van opioïden. Vaak lokale initiatieven, bijvoorbeeld binnen een FTO-groep of binnen een ziekenhuis (-afdeling). Maar ook grote, nationale projecten, zoals het TAPTOE-consortium (Tackling And Preventing The Opioid Epidemic) en het Opioid wisely-traject waarin de NVA de penvoerder is. Het IVM verzamelt de lopende initiatieven en probeert partijen te verbinden.

Resultaten van het eerste jaar

Het aantal verstrekkingen van sterk werkende opioïden was in 2018 3.446.252 en in 2019 3.226.708. Dit is een daling van 6,4 procent. Dit is de eerste daling in meer dan 15 jaar. De cijfers over 2019 en 2018 laten zien dat het in 2018 ingezette beleid van het Ministerie van VWS, de grote media-aandacht voor het gebruik van opioïden en de werkzaamheden van de Taakgroep, al vruchten beginnen af te werpen. Immers, andere factoren die het gebruik van opioïden verhogen, zoals vergrijzing en kortere ligduur in ziekenhuizen, zijn niet veranderd. Zonder ingrijpen is op basis van deze andere factoren een toename van het aantal gebruikers te verwachten.

De daling van het aantal gebruikers van sterkwerkende opioïden was in elk kwartaal van 2019 te zien, ten opzichte van het jaar ervoor.

Figuur 1. Aantal unieke gebruikers van opioïden per kwartaal in 2018 en 2019
Bron: SFK

Thema 1

Het vergroten van kennis van en bewustzijn over (bij-)werkingen en risico's van opioïden

De taakgroep hanteert in 2019 een trapsgewijze strategie om het bewustzijn over de risico's van het gebruik van opioïden te vergroten en het gedrag van zorgverleners en patiënten te veranderen:

1. "Frappet Toujours" (genereren van continue media-aandacht, beïnvloeden van de publieke opinie)
2. "Gedraag je netjes" (beïnvloeden van het gedrag van zorgverleners en instellingen)
3. "Je hoeft niet alles te slikken" (beïnvloeden van het gedrag van patiënten)

1. Frappet toujours

In 2019 is er in de algemene media zeer regelmatig aandacht geweest voor opioïden. Ook in de vakmedia voor voorschrijvers en apothekers zijn diverse artikelen over het zorgvuldig voorschrijven en afleveren van opioïden verschenen. De taakgroep is bij een deel van de berichten betrokken geweest.

In de algemene media is veel aandacht geschonken aan de nadelige effecten van opioïden, zoals overdoseringen en verslaving, en aan de maatregelen die zijn ingesteld. In de laatste maanden van 2019 is de berichtgeving meer evenwichtig geworden en is de nadruk komen te liggen op goed gebruik in plaats van alleen het terugdringen van gebruik.

Enkele voorbeelden uit de algemene media over de Nederlandse situatie:

[De Telegraaf](#): Zorgwekkende stijging overdosissen met zware pijnstillers (9 maart 2019)

[NOS](#): Het gebruik van zware pijnstillers is ook in ons land flink gestegen. Maar het tij lijkt te keren. (23 maart 2019)

[Groene Amsterdammer](#): 200.000 Nederlanders gebruiken langdurig verslavende pijnstillers (2 april 2019)

[Meldpunt MAX](#): 'Noodklok luidt over het bovenmatig gebruik van zware pijnstillers' (17 mei 2019)

[Eindhovens Dagblad](#): Zowel patiënten als artsen moeten weten wat risico's zijn van (verslavende) pijnstillers (15 juni 2019)

[NRC](#): Klinieken zien aantal verslaafden aan pijnstillers verdrievoudigen (28 juli 2019)

[RTL](#): Zware pijnstillers steeds groter probleem: aantal doden loopt op (28 augustus 2019)

[Volkskrant](#): Gebruik verslavende pijnstillers daalt in Nederland (1 september 2019)

[NOS](#): Voorschriften sterke pijnstillers aangescherpt (11 oktober 2019)

Enkele voorbeelden uit de vakmedia:

[Medisch contact](#): Bruins hoopt op passende aanpak oxycodonverslaving (28 juni 2019)

[Medisch contact](#): Meer doden door opiaatgebruik (29 augustus 2019)

[Medisch contact](#): Minister presenteert aanpak zware pijnstillers (11 oktober 2019)

- Pharmaceutisch Weekblad 17 mei 2019 was een themanummer over opioïden, met artikelen van:
 - het Nederlands Vergiftigingen Informatie Centrum ([Toename acute intoxicaties door opioïde pijnstillers](#))
 - Lareb ([Meldingen over bijwerkingen opioïden nemen gestaag toe](#))
 - een interview met apotheker Marcel Bouvy en psychiater Arnt Schellekens ([Voorkom pijn lijden, maar geef opioïd alleen waar echt nodig](#))
 - een nieuwsbericht over de start van TAPTOE (onderzoek Marcel Bouvy c.s.).
- Geneesmiddelenbulletin augustus 2019 bevat een thema-artikel over het gebruik van opioïden bij chronische pijn ([Nauwelijks meerwaarde opioïden bij chronische pijn](#))
- Huisarts en Wetenschap publiceerde in april 2019 het artikel [De opioïdenepidemie](#) met tips voor de huisarts.
- Medisch Contact heeft een dossier aangelegd over oxycodon, en brengt regelmatig nieuwsberichten en achtergrondartikelen, zoals:
 - [Minder pijnstilling en blijve patiënten door muziek](#) 13 augustus 2019
 - [Bruins hoopt op passende aanpak oxycodonverslaving](#) 28 juni 2019
 - [De opiatencrisis: lessen uit Canada](#) 25 juni 2019
 - [Oxycodon wordt voor aambeien en spit wél vergoed](#) 5 juni 2019
 - [Postoperatieve pijnbestrijding moet met minder opiaten](#) 12 april 2019
- NTVG bracht in april het overzichtsartikel [Toename in extramuraal opioïdgebruik in Nederland](#). 2 april 2019 en het hoofdredactioneel [Pijn: zero tolerance](#) 18 april 2019

2: "Gedraag je netjes"

Voor het vergroten van de **kennis** over pijnbestrijding en opioïden zijn er twee belangrijke doelgroepen te onderscheiden: zorgverleners en patiënten. Voor beide doelgroepen ontwikkelen we materialen.

Ontwikkelde materialen voor zorgverleners in 2019:

- De sessie op het GGG-Congres over gepast gebruik van opioïden: gericht op (huis-)artsen, apothekers en onderzoekers. Het GGG-Congres trok ruim 650 bezoekers.
- De materialen voor Farmacotherapie-overleg: gericht op huisarts en apotheker, bestaande uit een FTO-module en bijbehorende presentatie. Deze materialen zijn vanaf het beschikbaar komen in de zomer van 2019 145 keer gedownload.

- Het hoofdstuk Opioïden uit het handboek werken met cijfers in het FTO is 138 keer gedownload. Dit hoofdstuk was heel 2019 beschikbaar.
- Het themajournaal Opioïden: gericht op voorschrijvers (huisarts en medisch specialist) en apotheker. Het themajournaal is eind 2019 verschenen en door inmiddels 1785 unieke bezoekers bekeken.
- De (geaccrediteerde) e-learning gericht op apothekersassistenten en ondersteunend personeel in de huisartsenpraktijk is 248 keer besteld. Twee derde van de cursisten geeft de cursus een acht of hoger.
- De website www.opioiden.nl/www.opiaten.nl is gelanceerd op 11 oktober 2019. Sinds die tijd zijn er ruim 15.000 unieke bezoekers geweest.

Toegezegde producten die vertraging opliepen

- (geaccrediteerde) e-learning: gericht op voorschrijvers (huisarts, medisch specialist, verpleegkundig specialist), apothekers en gespecialiseerde verpleegkundigen is begin 2020 opgeleverd.
 - (geaccrediteerde) nascholing voor verzorgend personeel in zorginstellingen wordt in de zomer van 2020 opgeleverd.
- Vertraging is ontstaan vanwege afstemming met projectgroep rond Pijn in verpleeghuizen.

Traject dat nog niet is uitgewerkt, vanwege geen behoefte:
Ondersteuning apothekersassistenten in eerste/tweede uitgifte begeleiding en ondersteuning huisartsassistenten.

Extra activiteiten

- Medewerking aan e-learning voor apothekers van CME Online over opioïden
- Verzamelen van goede voorbeelden voor zorgverleners. Deze worden in ieder geval via de website opiaten.nl ontsloten.

3. "Je hoeft niet alles te slikken"

Voor het vergroten van de **kennis** over pijnbestrijding en opioïden zijn er twee belangrijke doelgroepen te onderscheiden: zorgverleners en patiënten. Voor beide doelgroepen ontwikkelen we materialen.

Ontwikkelde materialen voor patiënten in 2019:

- Op de website opiaten.nl is een duidelijke selectie van goede en betrouwbare informatie voor patiënten opgenomen.
- Twee 30-secondenfilmpjes gericht op startende en bestaande gebruikers van opioïden zijn ontwikkeld. Deze zijn via de eigen kanalen van het IVM beschikbaar gesteld. Daarnaast zijn contacten gelegd voor het beschikbaar stellen van filmpjes via wachtkamerschermen in apotheken, huisartspraktijken en ziekenhuizen.
- Met het Netwerk Patiënteninformatie is afstemming over de communicatie geweest, wat geleid heeft tot nadere afstemming met thuisarts.nl.

Extra activiteiten

- Vanuit het IVM is meegewerkt aan de Besluitter, een alternatief voor de bijsluitter, onder meer over oxycodon.

Thema 2

Het harmoniseren van standaarden en richtlijnen

Diverse beroepsorganisaties hebben eigen richtlijnen over pijnbestrijding. In 2019 heeft het IVM de richtlijnen verzameld en op een rij gezet op de website opiaten.nl. Hoewel de aanbevelingen in grote lijnen overeenkomen, zijn er ook duidelijke verschillen in de keuze voor bepaalde stappen in pijnbestrijding.

De NVA gaat in een separaat project de richtlijnen verder harmoniseren en komt dan ook met aanbevelingen voor het verantwoord voorschrijven van opioïden voor alle beroepsgroepen.

Ook bleek bij de inventarisatie een duidelijke lacune in de richtlijnen op het gebied van het afbouwen van opioïden. In de meeste richtlijnen was hierover geen informatie opgenomen, of alleen voor het afbouwen na kortdurend gebruik. De taakgroep heeft het afbouwen van opioïden tot speerpunt voor 2020 benoemd.

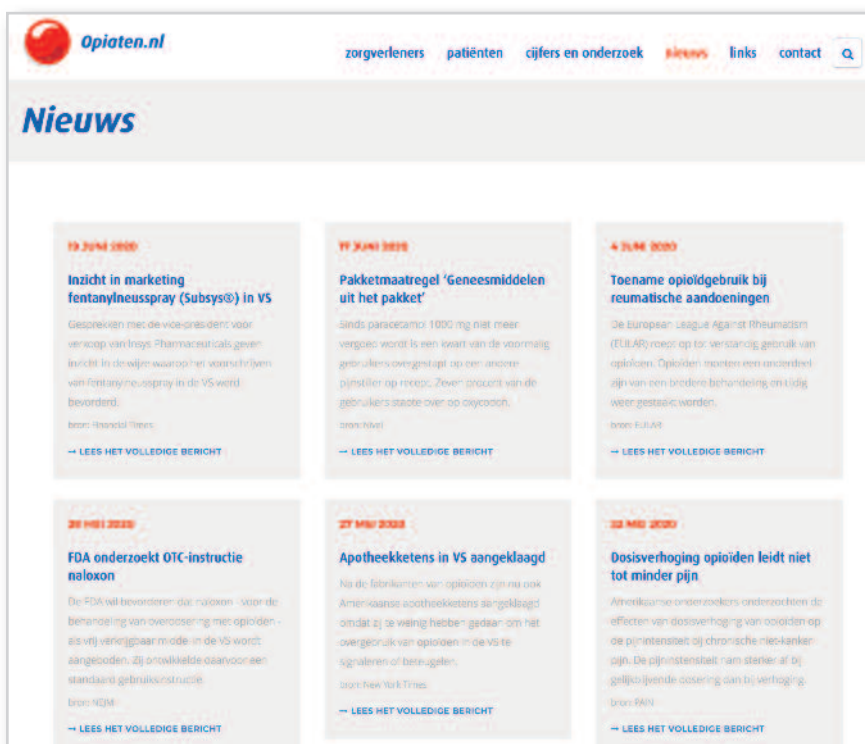
Thema 3

Het vergroten van wetenschappelijke kennis

In de zomer van 2019 maakte NWO bekend een onderzoeks-subsidie toe te kennen aan het TAPTOE-consortium. Het onderzoek richt zich op het gehele traject van het voorschrijven van opiaten tot het langdurig gebruik. Onderzoeksrichtingen zijn de omvang van het probleem, voorspellende factoren voor problematisch gebruik en strategieën om (medisch) gebruik in goede banen te leiden. Het IVM heeft contact gezocht met het consortium en werkt samen waar dat kan.

Via de website opiaten.nl wordt onderzoek naar het gebruik van opioïden op drie manieren ontsloten:

1. Een korte omschrijving met verwijzing naar de oorspronkelijke publicatie via de nieuws-sectie. Zo kort mogelijk na het verschijnen van de publicatie of aankondiging.
2. Een samenvatting van de meest relevante informatie via de betreffende secties op de website. In 2019 zijn uitgebreide samenvattingen van artikelen geplaatst over de omvang van het gebruik en de gevolgen van opioïdgebruik in Nederland. Hiermee worden de resultaten van deze onderzoeken ontsloten voor een breed publiek.
3. Informatie over lopende onderzoeken naar opioïden in Nederland.

Thema 4

Signaleren en monitoren van gebruik

In samenwerking met SFK heeft het IVM in 2019 onderzoek gedaan naar het voorschrijven van opioïden in Nederland. De uitkomsten worden in 2020 in een rapport uitgebracht, maar zijn wel al besproken in de taakgroep. Een belangrijke conclusie was dat de eerste voorschriften voor opioïden in vergelijkbare mate afkomstig zijn van huisartsen en van medisch specialisten. Dit betekent dat interventies gericht op het starten van opioïden op beide doelgroepen gericht moeten zijn.

Vanwege vertraging bij Zorginstituut Nederland zijn er nog geen MOVIES opgeleverd. De voorbereidingen hiervoor zijn wel gedaan, ook is de aanvraag ingediend.

In 2019 is verkend welke uitkomstmaten de taakgroep passend acht voor het benoemen van goed voorschrijven. Goed voorschrijven is vooral gekoppeld aan de juiste indicatie en juiste duur van gebruik. Deze uitkomstmaten zullen in 2020 verder worden vertaald naar concrete meetinstrumenten.

De taakgroep richt zich nadrukkelijk vooral op het medisch circuit. Dit ligt ook voor de hand gezien de achtergrond van de deelnemers. In 2019 zijn wel verkennende gesprekken gevoerd tussen IVM en IGJ over de illegale handel in opioïden en zijn de voorbereidingen gemaakt voor een in 2020 gehouden expertmeeting.

Taakgroep

De Taakgroep bestaat uit vertegenwoordigers van het Nederlands Huisartsen Genootschap (NHG), de wetenschappelijke verenigingen van anesthesiologen (NVA) en van verslavingsartsen (VVG), de KNMP (openbaar apothekers), de NVZA (ziekenhuisapothekers), en de Patiëntenfederatie Nederland. De projectleiding is in handen van het Instituut Verantwoord Medicijngebruik (IVM).

De Taakgroep is in 2019 vier keer bijeen geweest. In deze bijeenkomsten zijn de doelen en prioriteiten van de taakgroep bepaald. Het doel is vastgesteld op een goed en passend gebruik van opioïden in de medische setting. Hierbij zoekt de Taakgroep naar de juiste balans tussen toegankelijkheid voor patiënten met pijn en terugdringen van overgebruik, tussen bewustwording van risico's en voorkomen van angst.

Daarnaast is er twee keer overlegd met de zogenaamde buitenschil. In de buitenschil zijn organisaties op het gebied van beleid vertegenwoordigd, zoals het College ter Beoordeling van Geneesmiddelen, de Federatie Medisch Specialisten, Zorginstituut Nederland, Zorgverzekeraars Nederland, Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd. Ook namens het Ministerie van VWS waren vertegenwoordigers aanwezig.

Op regelmatige basis is overlegd met het Ministerie van VWS, voor de afstemming van activiteiten en overleg over actualiteiten.

